

GODE VENNER: Her er bestemor Thea med lille Ellen i 1963. De hadde et nært forhold, men det var først da Ellen arvet tre fotoalbum at hun begynte å grave i bestemorens historie.

EMIGRERTE TIL AMERIKA

Bestemors eventyrlige historie

Da bestemor Thea døde, arvet barnebarnet Ellen et fotoalbum fylt med spennende minner. Det var starten på et nytt eventyr.

TEKST: Marit Aaby Vebenstad
FOTO: Gry Traaen, Aschehoug forlag, privat

BOOK OM BESTEMOR: Ellen Vahr er utdannet ved Handelshøyskolen i København. Hun har gitt ut en romantrilogi inspirert av bestemorens reise.

Bestemor snakket og skrev flytende engelsk, og det var uvanlig i hennes generasjon.

Hun var også opptatt av å ha vakre ting rundt seg, som porselen. Jeg tenker det kom fra hennes opphold hos familien Vanderbilt. Gloria Vanderbilt (1924–2019) var en amerikansk kunstner, skuespillerinne og sosietetsfrue og var blant annet kjent for porselen, sier forfatter Ellen Vahr (59).

Da bestemoren døde i 1991, arvet Ellen tre fotoalbum med bilder og postkort. De gamle bildene gjorde henne nysgjerrig på bestemorens liv og opphold i Amerika.

– Helt fra jeg var liten visste jeg at bestemor hadde vært i Amerika som ung. I dag angrer jeg på at jeg ikke snakket mer med henne om dette. Jeg glemte helt å spørre, jeg tenkte jo at hun skulle leve evig, smiler hun.

Da bestemoren døde, var Ellen 27 år.

– Jeg var heldig som hadde henne lenge. Hun var en fantastisk bestemor, et så varmt vesen. Hun hadde denne auraen

av noe helt spesielt rundt seg. Hun var sosial og samlende. Det var alltid hos bestemor storfamilien møttes, forteller Ellen.

Hun har skrevet romanen *Sykehuset på Ellis Island*, som er siste bok i en romantrilogi inspirert av bestemor-Theas reise til Amerika under første verdenskrig.

FATTIG BAKER

Thea vokste opp som bakerdatter på Kampen i Oslo. Hun var eldst i søskenflokk, og da første verdenskrig herjet i Europa, førte det til kornmangel i Norge. Familien Thoresen manglet mel, og Thea bestemte seg for å hjelpe familien økonomisk.

Hun hadde to tanter som allerede hadde emigrert. De skrev brev til Thea og inviterte henne til Amerika. De sendte henne til og med billett til båtturen. I mars 1916 reiste 17 år gamle Thea fra Kristiania med båten Fredrik VIII.

Hun måtte ta farvel med kjæresten Hans som snakket om forlovelse.

– Bestemor reiste alene, og hun var jo bare 17 år gammel. Det må ha vært krevende. Det var tross alt krig på den tiden.

Ved å ta jobb i Amerika kunne Thea bidra til å redde bakeriet. Hun fikk jobb som tjenestepike hos den styrtrike Vanderbilt-familien. På landstedet Idle Hour på Long Island opplevde hun en enorm velstand.

– Bestemor møtte en rikdom hun nesten ikke kunne fatte. Det var et liv hun ikke kunne forestille seg da hun reiste fra Norge, sier Ellen.

TRIOLOGIEN

Gjennom de tre romanene *Reisen til Idle Hour*, *Bakeriet i Brooklyn* og *Sykehuset på Ellis Island*, følger vi Thea gjennom innholdsrike år med mange opplevelser.

Den siste boken i trilogien handler om sykehuset på Ellis Island, landets største sykehus, som mellom 1902 og 1930 tok imot 1,2 millioner immigranter. Thea arbeidet ikke som frivillig på Ellis Island, men hun hjalp til som frivillig for hjemvendte soldater.

KVINNEKAMP: Thea kom i kontakt med de kvinnelige aktivistene i Amerika, suffragettene, som kjempet for kvinnelig stemmerett. Når de marsjerte nedover Fifth Avenue med plakater i hendene, brukte de alltid hvite kjoler slik at de ikke skulle virke skremmende.

Det var et liv hun ikke kunne forestille seg da hun reiste fra Norge.

– Bestemor opplevde at USA gikk inn i første verdenskrig, spanskesyken som herjet, jazzen som fylte New Yorks dansesaler og forbudstiden som nærmet seg. Det var en tid med store sosiale og tekniske nyvinninger. Jeg har ønsket å tegne et troverdig og tidsriktig bilde av steder og miljøer. Ikke minst av den mektige familien Vanderbilt, sier 59-åringen.

MYE RESEARCH

– Hun snakket ikke så mye om sitt Amerika-opphold, og vi spurte ikke heller. Men det var alltid en aura av eventyr rundt bestemor. Og gjennom arbeidet med bøkene har jeg jo funnet ut mye selv i etterkant, forteller Vahr.

For å forstå tiden og bestemors opplevelser, har hun studert gamle brev, postkort og fotografier. Slektninger i Norge, Sverige og Amerika har delt minner som har bidratt til bøkene. Det samme har besøk på en av Vanderbilts eiendommer utenfor New York og historiebøker om USAs rikeste familie den gang.

– Hos Vanderbilts fikk jeg omvisning, og jeg fikk se hvor tjenerne bodde. Det har nesten vært like mye jobb med research som med selve skrivingen, sier Ellen Vahr. →

TJENERNE: Thea som tjenestepike til barnepiken. Her er hun i sin hvite uniform, sammen med flere tjenere. Den første halve året arbeidet hun som tjenestepike til barnepiken. Det var hierarkier av tjenere hos familien Vanderbilt, hvor tjenerne hadde egne tjenere.

BRYLLUP ST. HANS 1921:

– Hans er min bestefar. Han sto på bryggen da Fredrik VIII dro fra kai mars 1916, og han sto der da Stavangerfjord la til kai i mai 1920.

De bosatte seg i en hvit villa på Grorud, i kort avstand fra Theas foreldre og søsken. Hans drev skredderverksted hjemmefra, og Thea bakte. Thea og Hans fikk tre barn og levde lykkelig sammen i nesten 60 år.

Augusta forble ugift og testamenterte pengene sine til kirken. Hulda ble tidlig enke, da John døde i tjeneste som politimann 38 år gammel.

Da Thea og Hans feiret gullbryllup, reiste de til Long Island. De besøkte barna til Hulda og deres familier. De ble tatt med til gravstedet til Hulda og John på St. Patrick kirkegård i Upper Brookville, New York, der Augusta var gravlagt ved siden av dem.

Kjæresten i Amerika snakket Thea aldri om. Med ett unntak:

– Da hun og bestefar en sjelden gang kranglet, hendte det at hun sa hun skulle valgt sin amerikanske kjæreste i stedet, ler Ellen.

«Størst av alt er kjærligheten», skrev Thea i notatboken sin da ektemannen Hans døde. «Du var så tung å miste.»

Thea var hele livet en samlende kraft i familien. Hun døde på Romsås sykehjem i 1991, nær 93 år gammel. •

Det var alltid en aura av eventyr rundt bestemor.

Hun understreker likevel at dette er en skjønnlitterær fortelling, og hun har tatt seg store friheter i diktningen.

– Men jeg har vært opptatt av at det historiske skal være så nøyaktig som mulig. Jeg har lest mye om familien, og jeg har samarbeidet med et historielag på Long Island underveis i prosessen.

VOND HEMMELIGHET

17 år gamle Thea arbeidet som tjenestepike for barnepiken, og hun fikk derfor med seg hva som skjedde oppe hos familien, ikke bare i kjelleren, der de andre tjenerne jobbet.

Om vinteren var hun med inn til det enorme herskaps-huset på Fifth Avenue på Manhattan.

Thea var nært knyttet til de to tantene, og etter hvert fikk hun også en kjæreste. I den første boken, *Reisen til Idle Hour*, kommer det frem at

tantene bar på en vond hemmelighet, som også Thea etter hvert fikk ta del i.

– Dette fant jeg ut da jeg begynte å grave i historien. Det viste seg at tante Hulda, som var den yngste av dem, ble gravid med enten sønnen eller herren i huset. Hun fikk en sønn. Søsteren, Augusta, tok henne med til Sverige for å føde. De satte igjen barnet, og Hulda så aldri sønnen igjen.

Det lå der som en sorg resten av hennes liv.

– Å føde et barn utenfor ekteskapet var skambelagt på den tiden. Slik hadde det ikke vært i dag, sier forfatteren.

LA NED BAKERIET

Ellen var i mange år fascinert av Theas historie og den spennende brytningstiden hun opplevde i USA, både med første verdenskrig og spanskesyken.

Thea fikk også ta del i kampen for stemmerett for

kvinner. De såkalte suffragetene var de mest radikale forkjemperne for kvinnenes stemmerett. Thea deltok i deres utrettelige kamp og marsjer nedover Fifth Avenue, i hvite kjoler og med plakater og slagord i hendene.

– Kvinnekamp er en rød tråd i alle tre bøkene. Det handler om stemmerett, frihet og likeverd.

Thea gikk under navnet Miss Marie i Amerika. Hun var 21 år da hun vendte tilbake til Norge. Da tok i bruk sitt opprinnelige navn igjen, Thea.

– Hun ønsket å redde bakeriet, men klarte ikke å nå målet sitt. Hun ble svært skuffet da foreldrene til slutt la ned bakeriet som hun var så knyttet til.

LYKKELIG GIFT

Thea og Hans forlovet seg med en gang hun kom hjem og giftet seg året etter.